

Tweede Kamerverkiezingen 2023

Ipsos Kiezersonderzoek

Amsterdam, 4 december 2023

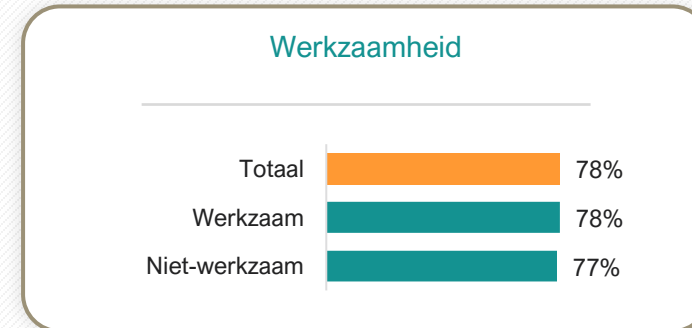
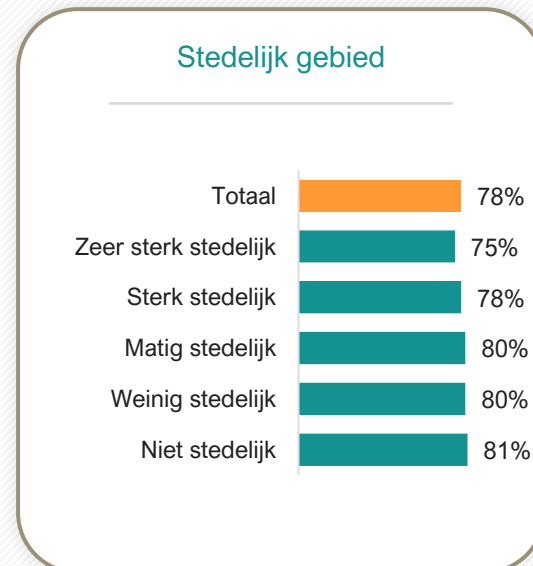
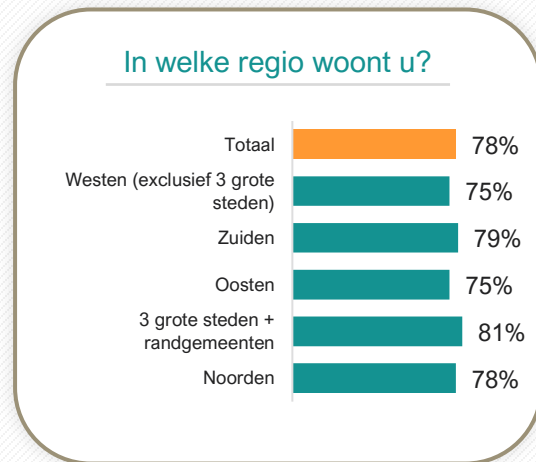
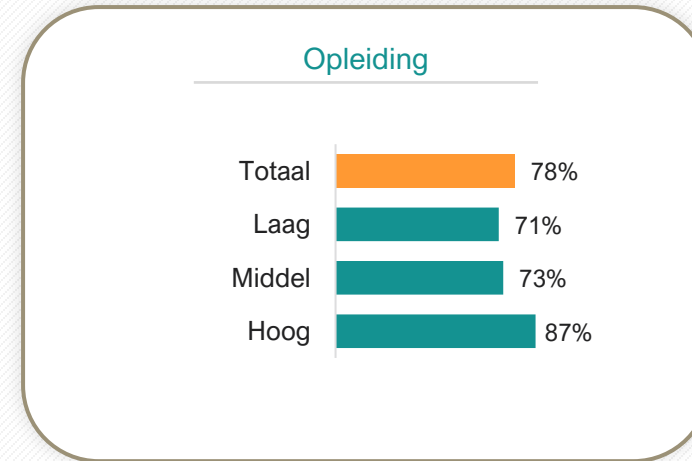
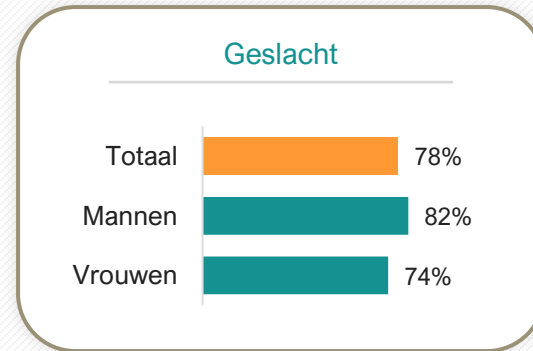
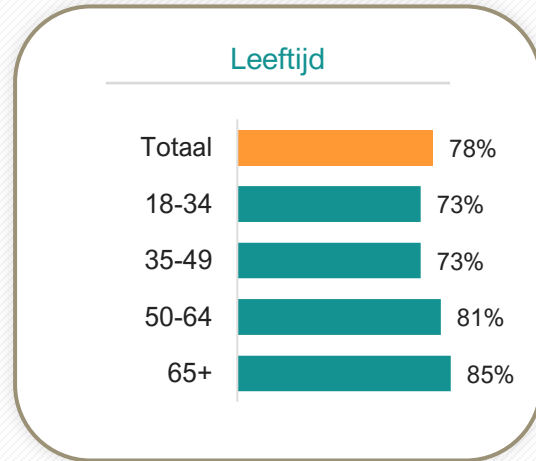
© Ipsos 2023. All rights reserved. Contains Ipsos' confidential and proprietary information and may not be disclosed or reproduced without the prior written consent of Ipsos.

Opkomst

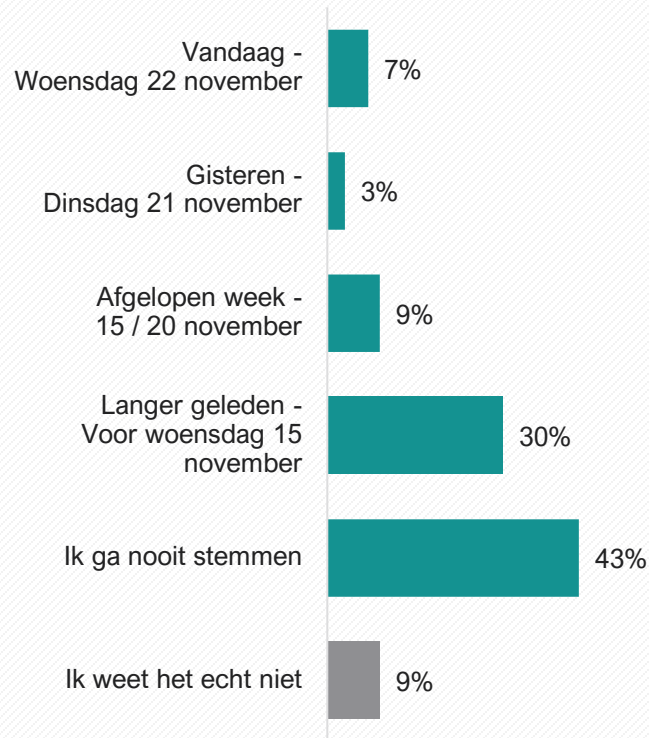

Opkomst: ondervertegenwoordiging van jongeren en vrouwen; hoogopgeleiden erg oververtegenwoordigd

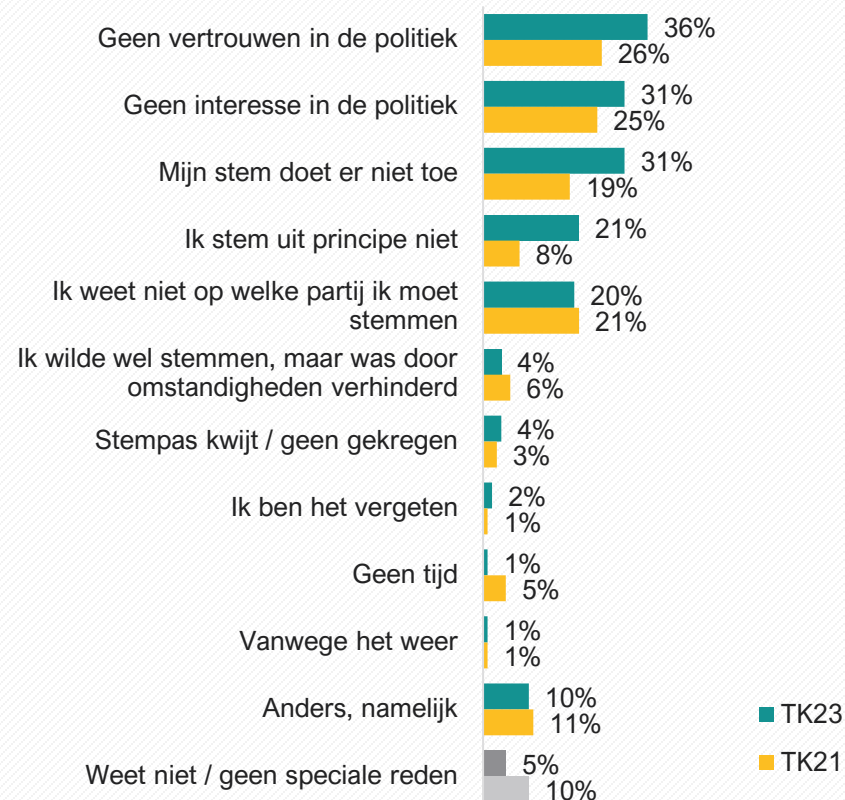

Bijna de helft van de niet-stemmers gaat sowieso nooit stemmen. Mensen stemmen niet door gebrek aan vertrouwen of interesse in de politiek; sommigen denken dat hun stem er niet toe doet of stemmen uit principe niet

Wanneer heeft u besloten om niet te gaan stemmen?

Wat zijn voor u de belangrijkste redenen om niet te gaan stemmen?

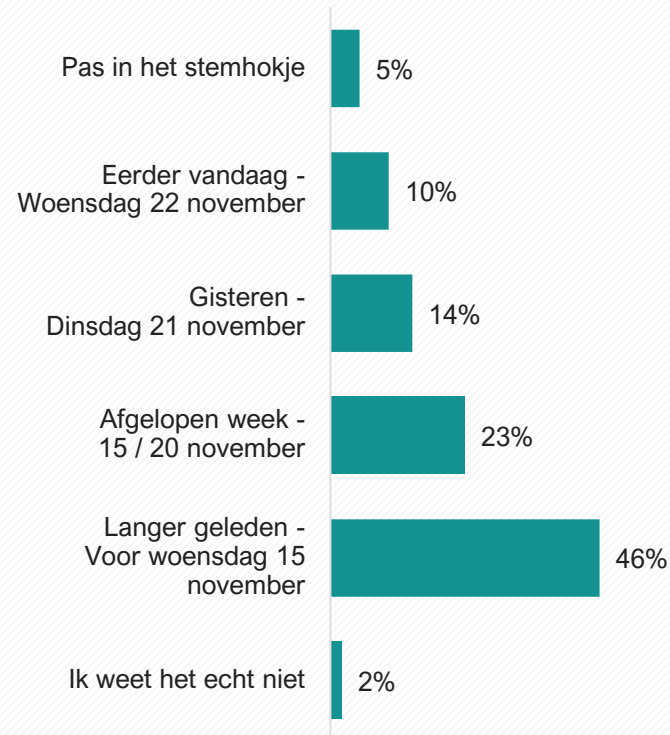
• Een vijfde van de niet-stemmers (19%) heeft pas in de laatste week besloten om niet te gaan stemmen.

De helft van de stemmers wist een week voor de verkiezingen nog niet op welke partij ze zouden stemmen

Wanneer heeft u besloten om te gaan stemmen?

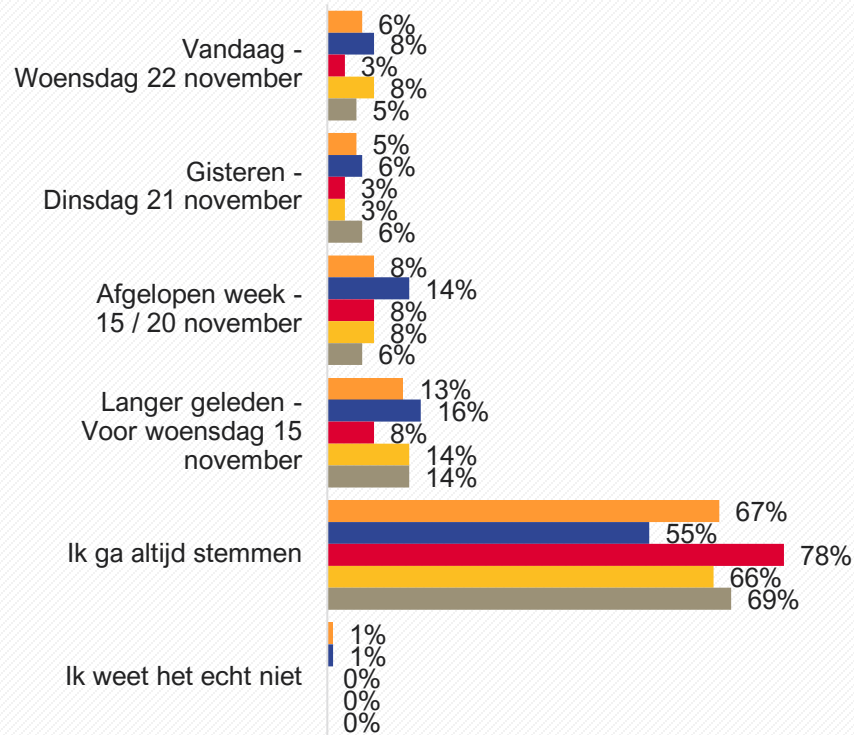
Wanneer heeft u besloten op welke partij u gaat stemmen?

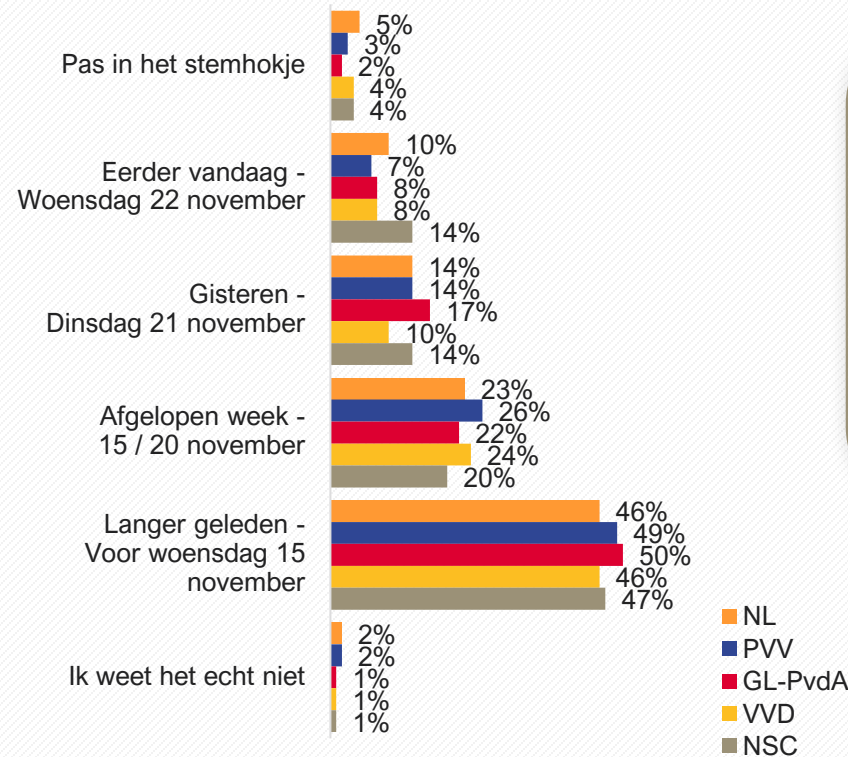
- Een op de vijf Nederlanders (19%) heeft pas een week voor de verkiezingen besloten te gaan stemmen.
- De keuze voor een partij maakten kiezers nog later: 15% heeft pas op de verkiezingsdag zelf besloten op welke partij ze gestemd hebben.
- Een week voor de verkiezingen was pas de helft van de kiezers 'geland' bij een partij.

PVV'ers hebben relatief laat besloten te gaan stemmen; moment van partijkeuze verschilt nauwelijks tussen electoraat partijen

Wanneer heeft u besloten om te gaan stemmen?

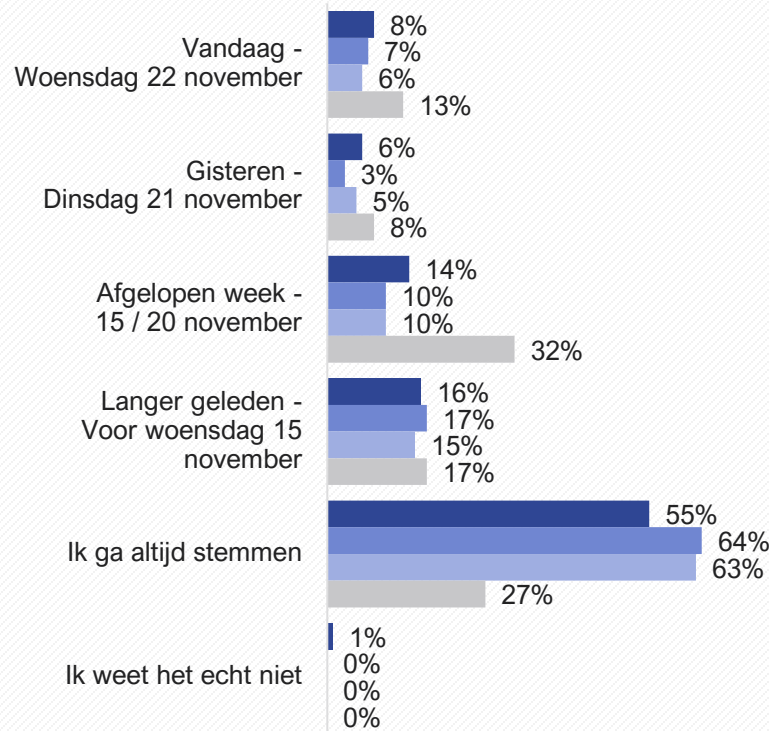
Wanneer heeft u besloten op welke partij u gaat stemmen?

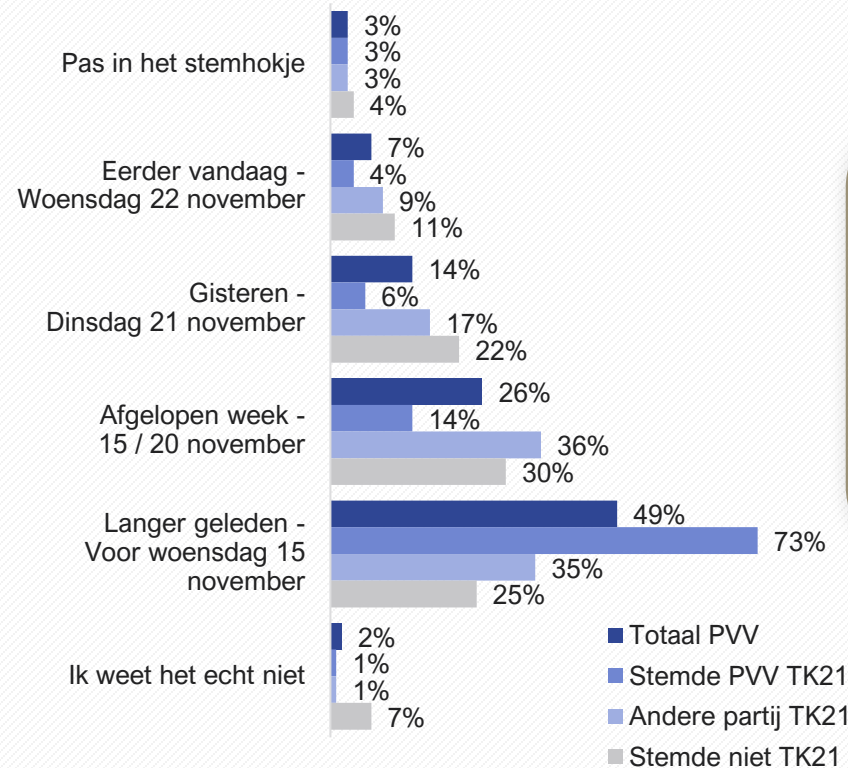
- Vergeleken met het electoraat van de andere drie grote partijen, heeft het PVV-electoraat pas laat besloten om te gaan stemmen: ruim een kwart (27%) heeft pas in de laatste week besloten te gaan stemmen.
- Het moment waarop de partijkeuze werd gemaakt, verschilt daarentegen nauwelijks tussen het electoraat van de vier grote partijen.

Twee op de drie nieuwe PVV-kiezers zijn pas in de laatste week overgestapt; een derde heeft zelfs pas in de laatste twee dagen keuze voor partij gemaakt

Wanneer heeft u besloten om te gaan stemmen?

Wanneer heeft u besloten op welke partij u gaat stemmen?

- Ongeveer de helft van de PVV'ers die bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 niet hebben gestemd (53%), heeft pas in de laatste week besloten te gaan stemmen.
- Trouwe PVV-kiezers hadden al langer besloten op de PVV te gaan stemmen: 73% had de keuze al twee of meer weken voor de verkiezingen gemaakt.

Basis: Nederlanders 18+ die PVV gestemd hebben bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 (n=769), nationaal representatieve steekproef, 22 november 2023.
 *De groep PVV'ers is uitgesplitst naar PVV'ers die ook op PVV stemden bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 (n=353), zij die toen op een andere partij stemden (n=327) en PVV'ers die bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 niet hebben gestemd (n=89).

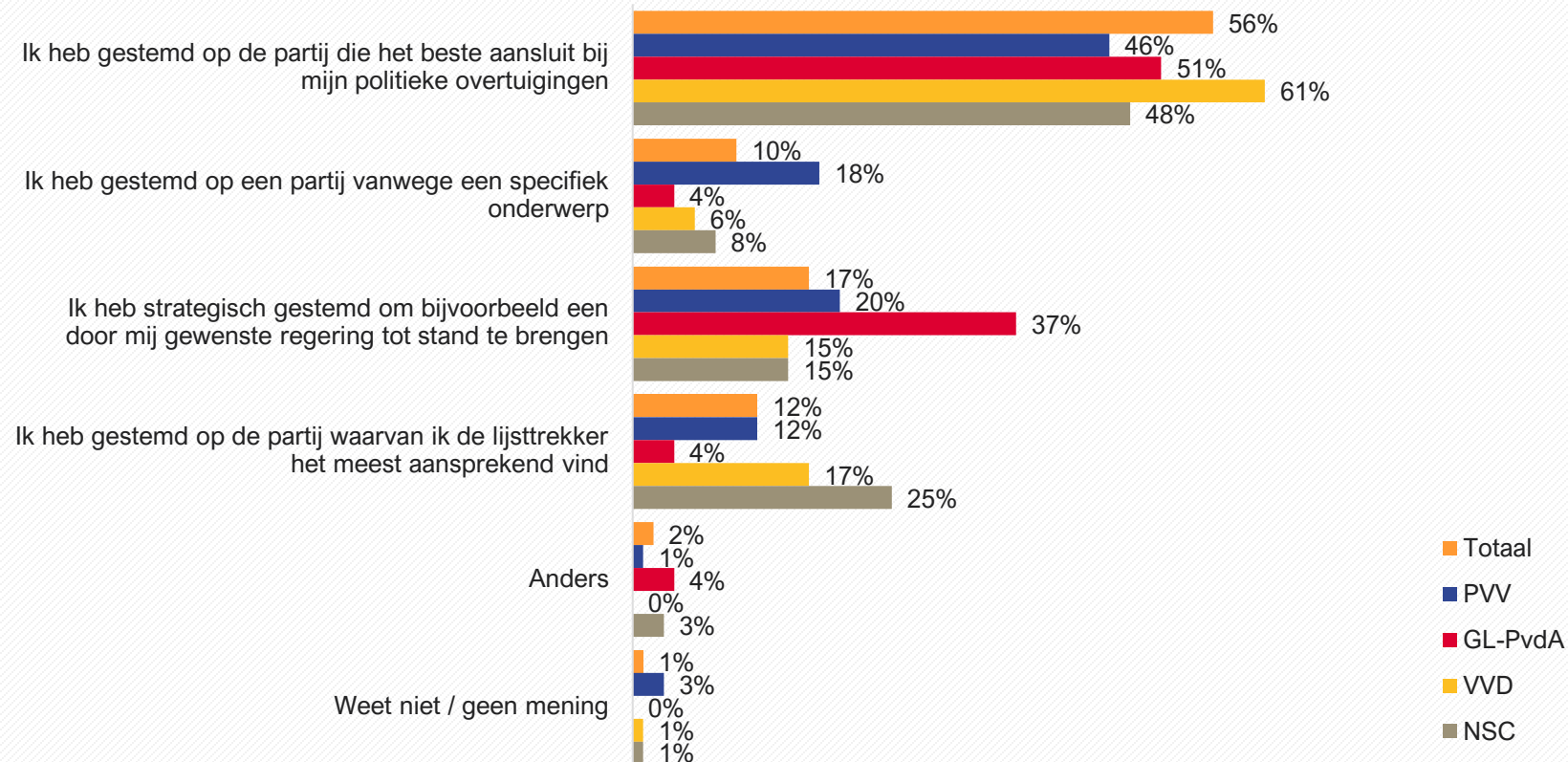
Stemmotieven en thema's

Strategische stem vaak belangrijke reden voor stem op GL-PvdA; PVV'ers stemmen vaker op de partij vanwege een specifiek onderwerp

Wat is het meest op u van toepassing als het gaat om de verkiezingen van vandaag?

- Het merendeel van de Nederlanders (56%) heeft gestemd op de partij die het beste aansluit bij de politieke overtuiging, terwijl een zesde (17%) strategisch heeft gestemd.
- Een derde van de GL-PvdA'ers heeft uit strategische overwegingen op de partij gestemd.
- De lijsttrekker is vaker een doorslaggevende rol geweest bij NSC'ers en PVV'ers hebben relatief vaak op de partij gestemd vanwege een specifiek onderwerp.
- 'Nieuwe PVV'ers' hebben vaker dan trouwe PVV-kiezers op de partij gestemd vanwege een specifiek onderwerp (23% vs. 13%) of uit strategische overwegingen (25% vs. 12%). Zij hebben echter minder vaak vanwege Wilders op de partij gestemd (8% vs. 17%).

Basis: Nederlanders 18+ die wel gestemd hebben bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 (n=3.134), nationaal representatieve steekproef, 22 november 2023.

*Alleen partijen met 20 of meer zetels getoond; de resultaten zijn uitgesplitst naar stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023.

Gezondheidszorg, inflatie en de betrouwbaarheid van de overheid zijn de belangrijkste thema's voor partijkeuze. Migratie met name belangrijk voor PVV'ers, klimaat belangrijke drijfveer voor electoraat GroenLinks-PvdA

In hoeverre spelen de volgende partijstandpunten ten aanzien van ... een rol bij uw keuze voor een partij?

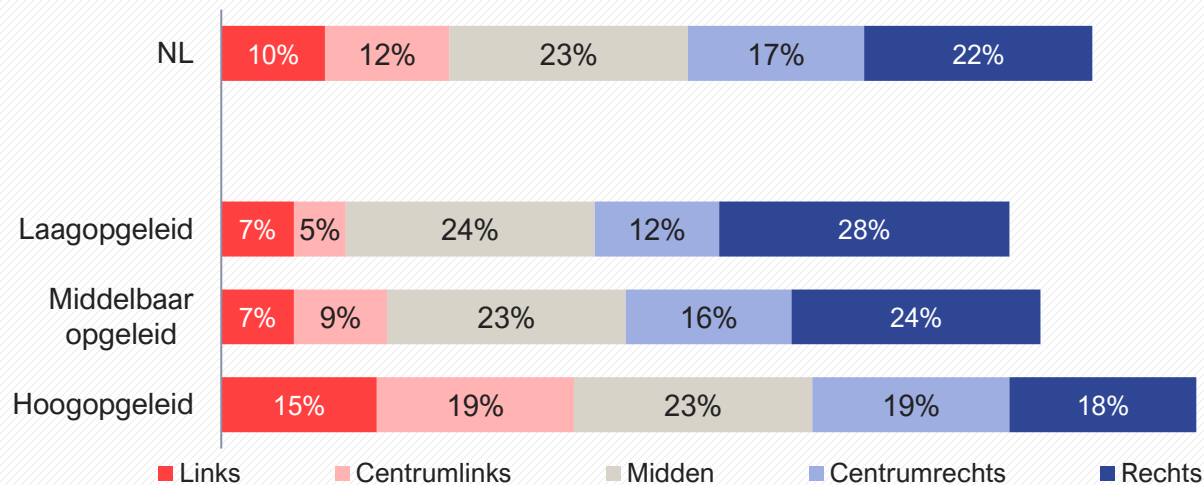
% Grote rol	Totaal	PVV	GroenLinks-PvdA	VVD	NSC
1	Gezondheidszorg (66%)	Immigratie en asiel (80%)	Klimaat en duurzaamheid (74%)	Economie (63%)	Betrouwbaarheid van de overheid (82%)
2	Kosten levensonderhoud / Inflatie (61%)	Gezondheidszorg (75%)	Gezondheidszorg (68%)	Immigratie en asiel (62%)	Bestaanszekerheid (66%)
3	Betrouwbaarheid van de overheid (61%)	Kosten levensonderhoud / Inflatie (75%)	Sociale zekerheid (63%)	Normen & waarden (56%)	Gezondheidszorg (66%)
4	Normen en waarden (60%)	Betrouwbaarheid van de overheid (65%)	Kosten levensonderhoud / Inflatie (58%)	Gezondheidszorg (55%)	Normen en waarden (66%)
5	Bestaanszekerheid (56%)	Normen en waarden (65%)	Bestaanszekerheid (58%)	Kosten levensonderhoud / Inflatie (54%)	Kosten levensonderhoud / Inflatie (63%)

Het nieuwe kabinet

Nederland geeft de voorkeur aan een (centrum)rechts kabinet; alleen onder hoogopgeleiden heerst er verdeeldheid over de richting

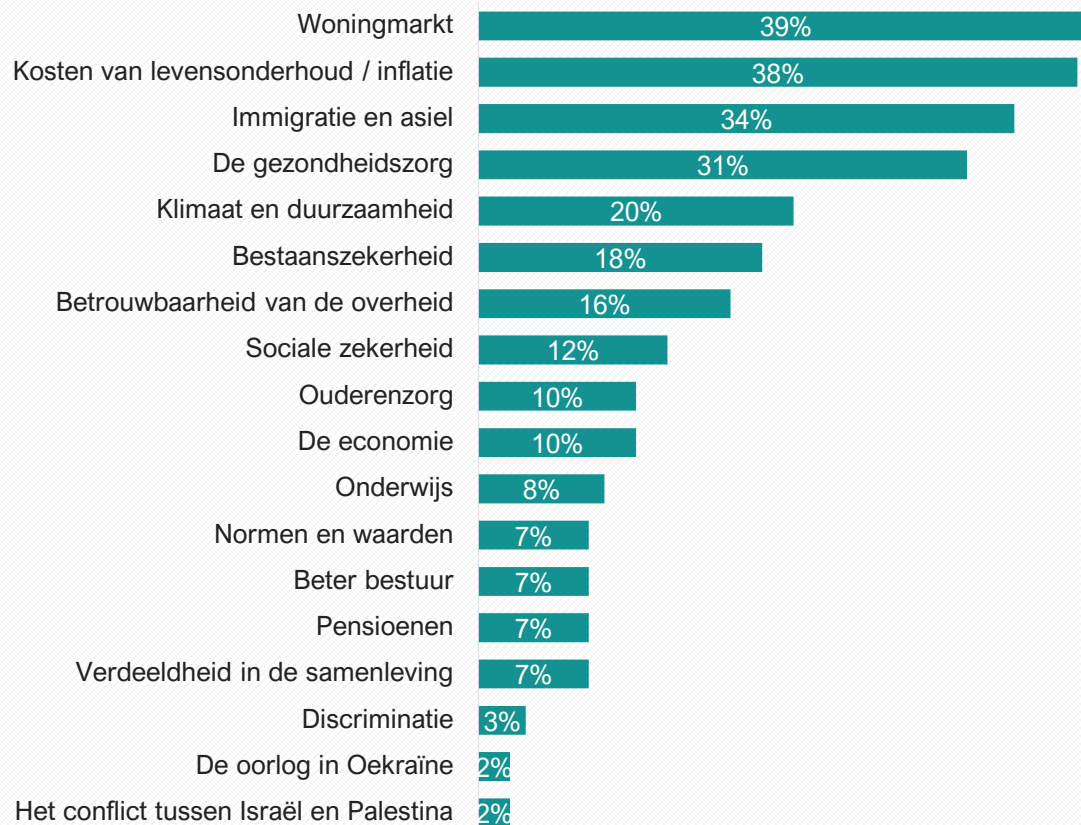
Waar gaat uw voorkeur naar uit: een links kabinet of naar een rechts kabinet?

- Vier op de tien Nederlanders (39%) hebben de voorkeur voor een (centrum)rechts kabinet, terwijl twee tiende (22%) liever een (centrum)links kabinet wil.
- Op basis van leeftijd zijn er nauwelijks verschillen in de voorkeur: elke generatie heeft een (lichte) voorkeur voor een (centrum)rechts kabinet.
- Op basis van opleiding zijn er echter wel verschillen zichtbaar: waar hoogopgeleiden verdeeld zijn, hebben middelbaar en laagopgeleiden de voorkeur voor een (centrum)rechts kabinet.

Het nieuwe kabinet moet volgens kiezers met name aan de slag met de woningmarkt, inflatie, immigratie en de gezondheidszorg

Met welk onderwerp moet het nieuwe kabinet als eerste aan de slag?

Onderwerpen per partij voor de vier grootste partijen:

- PVV: Immigratie en asiel (63%)
- GL-PvdA: Klimaat en duurzaamheid (53%)
- VVD: Immigratie en asiel (48%)
- NSC: Woningmarkt (39%)

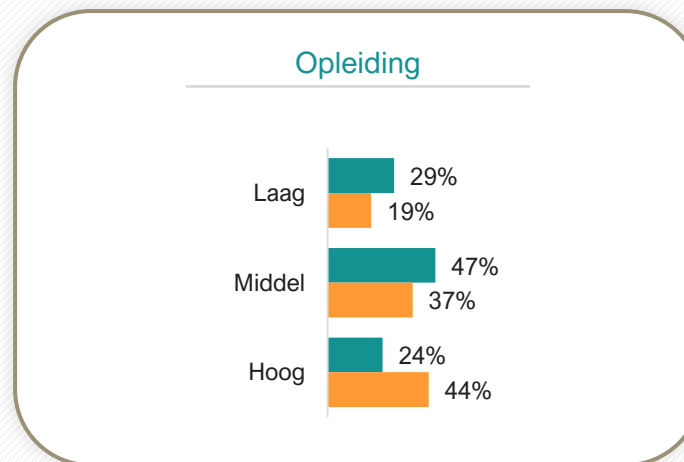
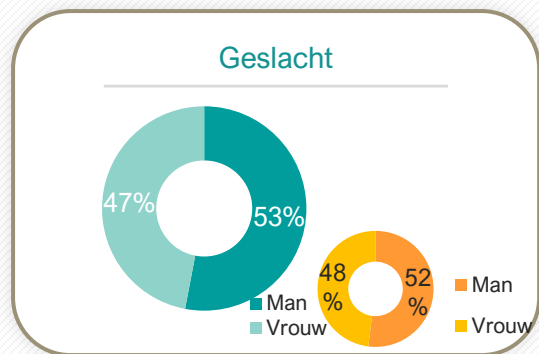
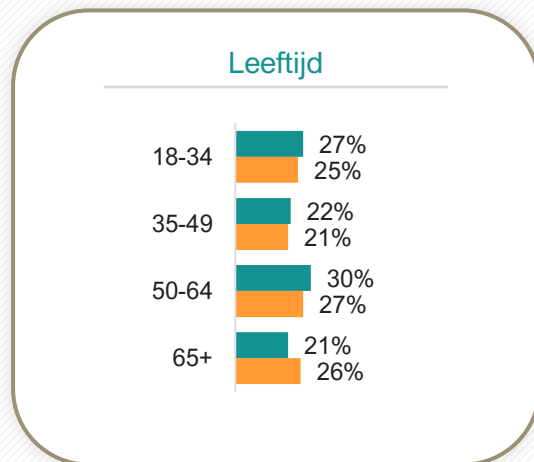
Onderwerpen naar generatie:

- 18-34 jaar: Woningmarkt (49%)
- 35-49 jaar: Kosten van levensonderhoud / inflatie (43%)
- 50-64 jaar: Woningmarkt (38%)
- 65+’ers: Gezondheidszorg (41%)

Kiezersprofilen

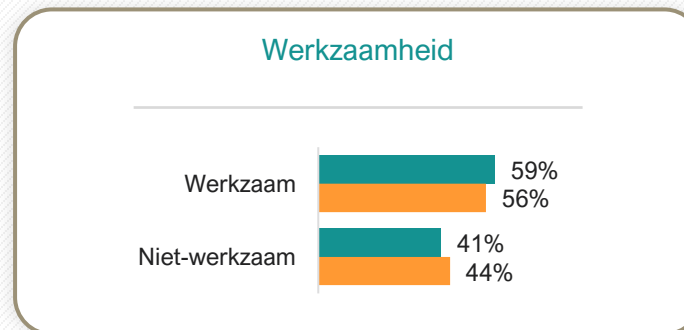
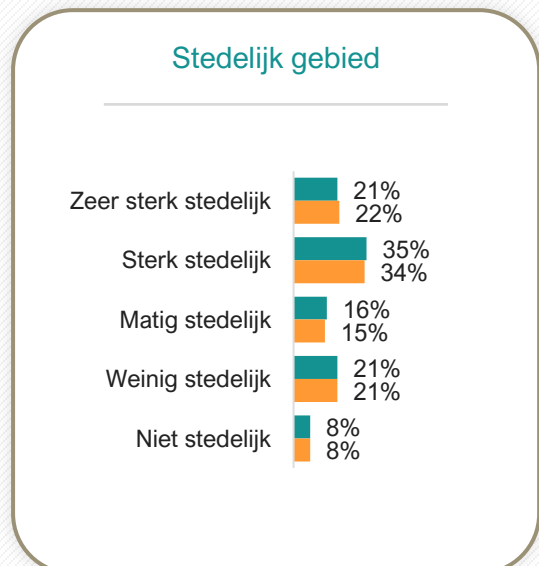

Profiel PVV-stemmers: alleen op basis van opleidingsniveau verschilt het electoraat met Nederland

Trouwe vs. nieuwe PVV'ers:

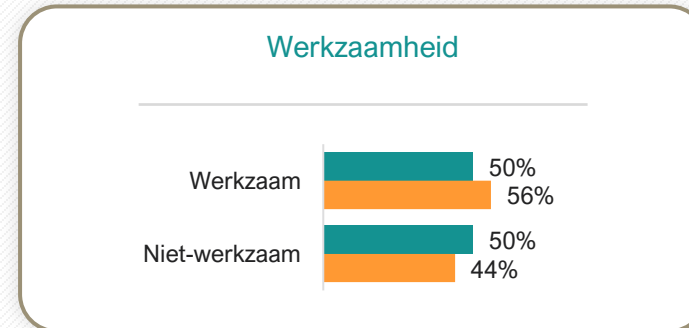
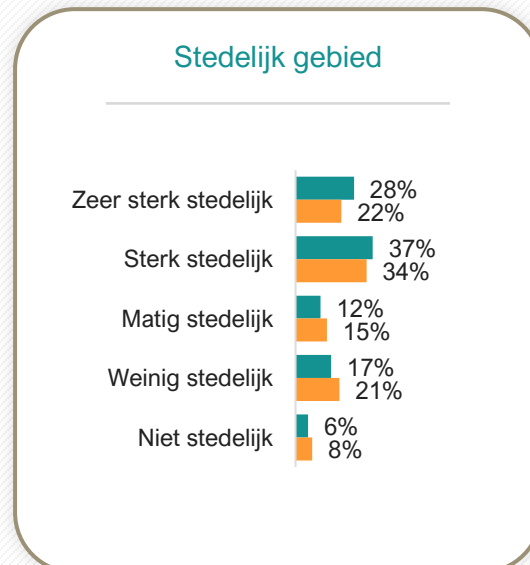
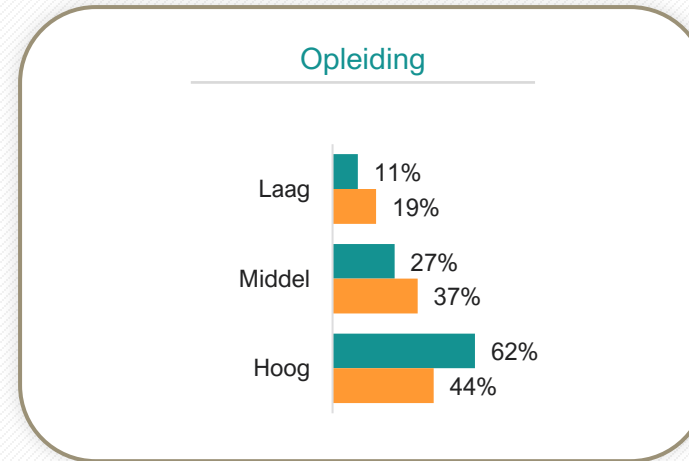
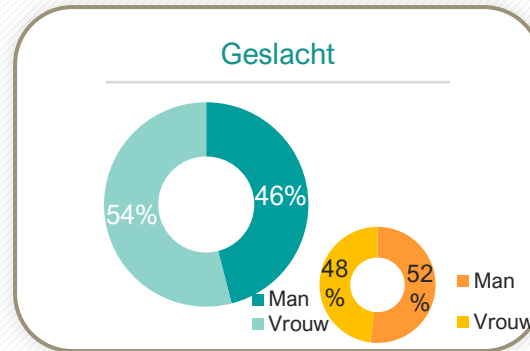
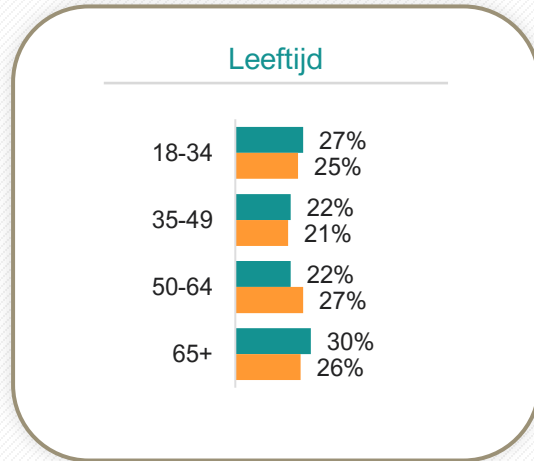
- Trouwe PVV'ers zijn vaker 50 jaar of ouder (57% vs. 48%).
- Trouwe PVV'ers zijn vaker man (59% vs. 51%).
- Trouwe PVV'ers zijn vaker laagopgeleid (36% vs. 25%) en minder vaak hoogopgeleid (16% vs. 29%).

Legenda:

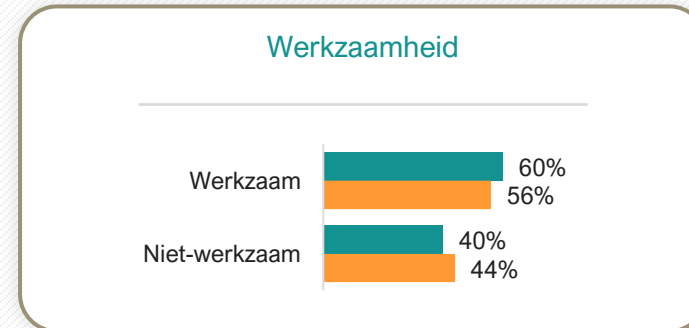
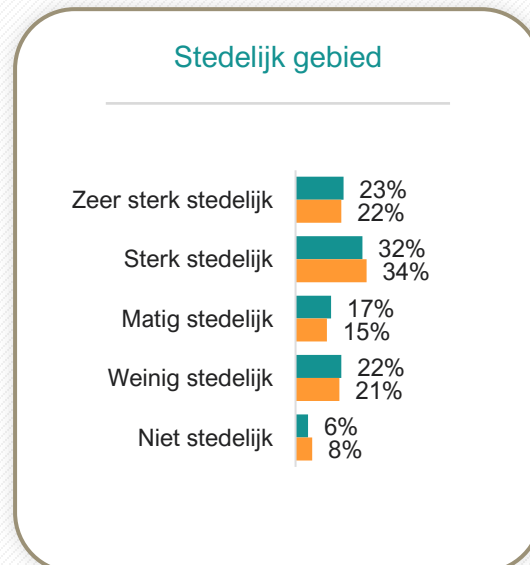
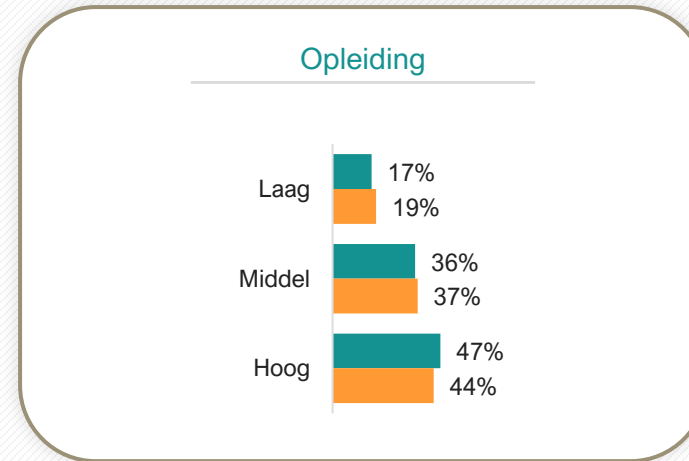
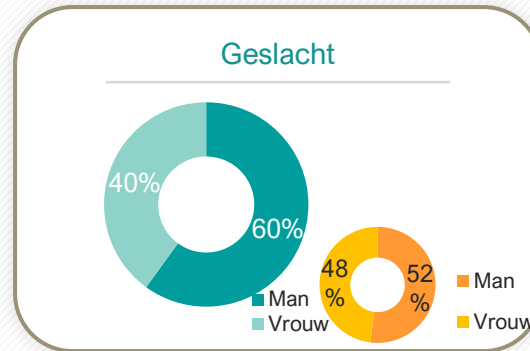
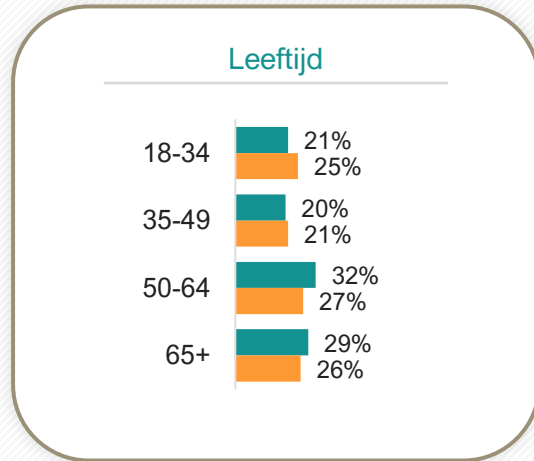
PARTIJ VOOR DE VRIJHEID

Profiel GroenLinks-PvdA-stemmers: Twee derde van het electoraat is hoogopgeleid

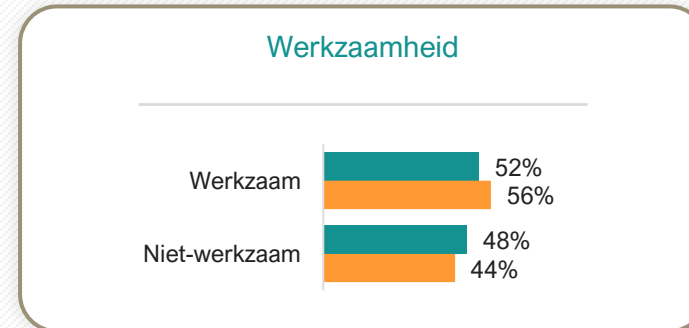
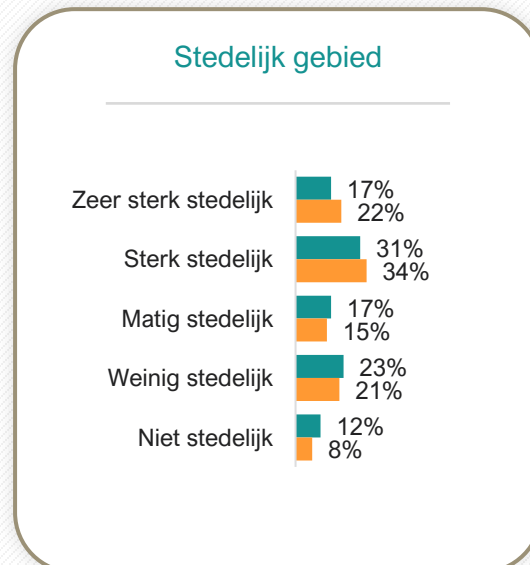
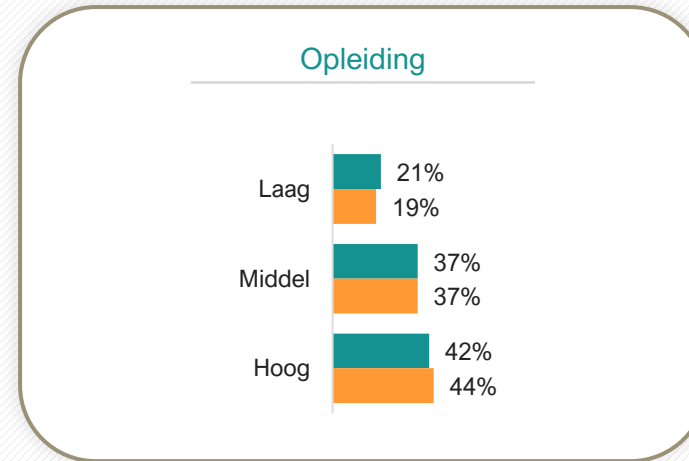
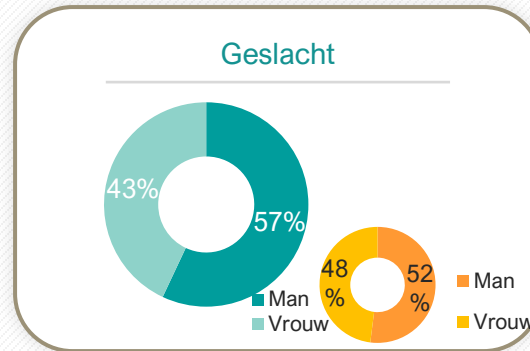
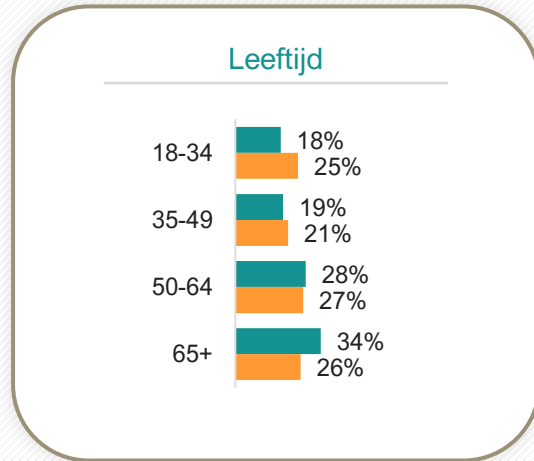

Profiel VVD-stemmers

Profiel NSC-stemmers: Ouderen zijn oververtegenwoordigd in de achterban

Onderzoeks-
verantwoording

Onderzoeksverantwoording

Hoe hebben we het aangepakt

De gegevens zijn gebaseerd op het online verkiezingsonderzoek van Ipsos in opdracht van de NOS onder een representatieve steekproef van 3.655 stemgerechtigde Nederlanders. Voor elk onderzoek is een representatieve steekproef van stemgerechtigde Nederlanders bevroegd. De gegevens zijn verzameld op woensdag 22 november 2023 (verkiezingsdag). Het onderzoek begon bij het openen van de stemlokalen en werd afgesloten op het moment dat de stemlokalen dicht gingen. Als er in dit rapport wordt verwezen naar TK21 dan gaat het om respondenten die hebben aangegeven bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 op een bepaalde partij te hebben gestemd.

PVV'ers die bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 ook op de PVV hebben gestemd worden 'Trouwe PVV'ers' genoemd. PVV'ers die toen op een andere partij stemden of niet stemden worden 'Nieuwe PVV'ers' genoemd.

Afwijkingen tussen de samenstelling van de steekproeven en de samenstelling van de Nederlandse stemgerechtigde bevolking op de kenmerken leeftijd, geslacht, opleiding, regio, werkzaamheid en stemgedrag bij de laatste landelijke verkiezingen (de Tweede Kamerverkiezingen van 2021) zijn door middel van een weging gecorrigeerd.

Uitgaande van een betrouwbaarheidsniveau van 95% lopen de onzekerheidsmarges bij circa 1.000 waarnemingen uiteen van ongeveer 0.9% tot ongeveer 3% en van 0.6% tot ongeveer 2% bij circa 2.000 waarnemingen. Bij subgroepen in de steekproef (bijvoorbeeld stemmers op een bepaalde partij) lopen de marges uiteen van ongeveer 3% tot ongeveer 10% bij circa 100 waarnemingen in de subgroep, en van ongeveer 2% tot ongeveer 7% bij circa 200 waarnemingen in de subgroep. Voor circa 50 waarnemingen per subgroep geldt dat de marges uiteenlopen van ongeveer 4% tot ongeveer 14%.

Meer informatie

Ipsos heeft dit onderzoek uitgevoerd in opdracht van de NOS.

Neem voor meer informatie over dit onderzoek contact op met Sander Nieuwkerk of Sjoerd van Heck:

sander.nieuwkerk@ipsos.com

sjoerd.vanheck@ipsos.com

**BE
SURE.
ACT
SMARTER.**

Bedankt